

„Magyarországon az ellenkezője történik annak, amit Piketty ajánl”

Kuncze Gáborral és Surányi Györggyel
beszélget Vicsek Ferenc

Valamibe nagyon beletrafált Thomas Piketty, mert *A tőke a 21. században* című könyve világra szóló bestseller lett, annak ellenére, hogy komoly és terjedelmes tudományos munka, valamint a kapitalizmus végórát előrevetítő politikai deklaráció egyszerre. A szerző leglényegesebb állítása: a kapitalizmus felfalja önmagát, mert a leggazdagabbak még gazdagabbak, a többiek pedig egyre szegényebbek lesznek, ez pedig belátható időn belül elvezet a rendszer összeomlásához. Piketty szerint a megoldás: a legvagyonosabbak adóterheinek növelése a rendszer megmentése érdekében. A magyar fordítás megjelenését óriási marketingkampány, konferencia az Akadémián, rengeteg interjú, kritikus és lelkes cikkek előzték meg. A világ legtekintélyesebb közgazdászai sem fukarkodtak a jelzőkkel, Krugman például kiemelkedő munkának tartotta, de a nem kevésbé neves professzorok között is akad olyan, aki egyes politikai propagandaanyagoknak tekintette az írást.

– *Érdeemes komolyan venni Piketty állításait? A kapitalizmus végórája közeleg?*

Kuncze Gábor Az alapprobléma Piketty szerint az a statisztikailag is igazolt ellentmondás, mely szerint a gazdaság nagyon lassan növekszik, és ez még várhatóan így lesz a következő száz évben is, ezzel szemben a tőke hozama magasabb, a profit folyamatosan meghaladja a gazdaság növekedését. A tőke aránytalanul gyorsan növekszik, ezért egyre nagyobb vagyon koncentrációdik egyre kevesebb tulajdonos kezében. Az állításhoz mindenféle számításokat mellékel a szerző, amelyek ezt a tézist nem igazolják. Mert a grafikonokból az látszik, hogy a tézis igaz volt a 19. századra, valamint a 20. század elején is, aztán jött az 1914 és 1955 közötti időszak, amikor a két világháború miatt a vagyonok értéke lezuhant, megsemmisült egy jelentős része, amit egy korrekció követett, de nem állt vissza a

század elején jellemző szintre, és ekkor Piketty azt állítja, hogy a következő évtizedekben a korábbi tendencia fog érvényesülni. Nem tudhatjuk, hogy igaza lesz, vagy nem lesz igaza. Szerintem a könyvnek ez a fele nem is olyan érdekes, bár sajnos el kellett hozzá olvasni négyszáz oldalt, hogy ezt megállapíthassam. Ezzel szemben az utolsó száz oldal egy igazán felelős társadalomtudós elmélkedése és a felvetett problémára a megoldás keresése. Vannak kérdőjelek azzal kapcsolatban, amit javasol, de megéri azokon gondolkodni, amit mond, mert rengeteg létező és a jövőben még nagyobb kihívást jelentő problémára jól rávilágít.

Surányi György Nemcsak felkapott, de értékes könyvről is van szó, amely a mindennapjainkban jelen lévő gazdaságpolitikai alapkérdéseket érint, bár nem vagyok meggyőződve arról, hogy a legfontosabb feltételezése igazolható len-

ne. Egyrészt nehezen elképzelhető egy olyan növekedési modell, amely zárt gazdaságot tekintve rövid távon túl – ami itt a három-öt év – fenntartható pályát eredményezne. Nem tűnik valószínűnek, hogy a tőke hozadéka, a profit tartósan és számottevően gyorsabban növekedjen, mint a gazdaság egésze. Ebben az esetben ugyanis a profit elégséges kereslet híján aligha realizálható.

– *Vagyis az alapállítás nem igaz.*

Surányi Mindenesetre nehéz olyan makromodellt elképzelni, amelyik zárt gazdaságban ezzel az előfeltevéssel tartósan működhetne. Ha nyitott gazdaságról beszélünk, és globális keretekben vizsgáljuk, hogy növekedhet-e gyorsabban a profit, mint a kibocsátás, akkor ameddig a nemzetgazdaságok külső egyensúlyhiányai (deficit és szüfficit) fenntarthatók, addig ez a folyamat akár meg is valósulhat. De egyrészt ez sem tarthat a végtelenségig, másrészt a mértéke sem korlátlan, harmadrészt a világ egészét tekintve hasonlóan korlátokba ütközik, mint egy zárt nemzetgazdaságon belül. Ugyanakkor tény, hogy a jövedelemeloszlásban az elmúlt évszázadban valóban kialakult egy U alakú görbe. Tényleg bekövetkezett az, hogy a 20. század elejéhez tért vissza a jövedelemeloszlás aránya az Egyesült Államokban, és Európában is ez a tendencia érvényesült. Azt is nagyon valószínű, hogy ennek a folyamatnak messze ható következményei lehetnek a gazdaság egészére. De a rendelkezésre álló tényekből nem lehet levonni azt az egyenes következtetést, hogy ez a trend megállíthatatlan. Ha a jövedelemegyenlőtlenség növekedésének trendje olyan gyorsan folytatódna, mint a nyolcvanas évek és a depresszió kialakulása közötti időszakban, akkor ez az

aránytalanság önmagában korlátját jelentené a gazdaság növekedésének. Mint ezt a 2008-ban kirobbant válság is mutatta már. A gazdaságtörténet azt bizonyítja, hogy ezeknek a válságoknak a tanulságait előbb-utóbb levonják. Nemcsak az elméleti közgazdászok, hanem a gyakorlati gazdaságpolitikusok és a politikai mozgalmak is.

A jövedelemelosztás hullámzásának folyamata az amerikai példával illusztrálható. A 20. század elején a leggazdagabb 1 százalék rendelkezett a létrehozott jövedelem 20 százalékával. Ez az arány a második világháború után, az ötvenes évektől egészen a nyolcvanas évekig a felére csökkent. Vagyis a leggazdagabb 1 százalék a létrehozott jövedelem 10 százalékát birtokolta. Majd az egyenlőtlenség ismét növekedésnek indult a nyolcvanas években, és 2006-ig visszaállt a korábbi szintre, vagyis a leggazdagabb 1 százalék részesedése a jövedelmekből ismét elérte a 20 százalékot. Ennek fontos következménye lesz. Ha a végső kereslet nem nő, akkor a gazdaság sem növekedhet. Ha nincs keresletnövekedés, akkor nincs beruházás, nincs foglalkoztatásbővülés. Ha tehát a jövedelemelosztás így torzul, akkor annak az egyik következménye a krónikus kereslethiány. A magas jövedelműek költési határhajlandósága ugyanis sokkal kisebb, mint az alacsony jövedelműeké. Az alul lévők alig takarítanak meg, ezzel szemben a felül lévők sokkal többet, mivel a primer szükségleteiket már kielégítették. Ezért lesz kereslethiány a gazdaságban, akkor pedig a profit sem növekedhet határtalanul.

A kereslethiány tompítása a gazdaságpolitika talán legnagyobb kihívása. Európában és Észak-Amerikában is az történt, hogy alig növekedett a mediánjövedelem a nagy

recessziót megelőző évtizedekben. Az átlagos családok reálkeresete nem nőtt vagy nem számottevően emelkedett 1985 és 2005 között. Ennek a következménye, hogy meg kellett teremteni a növekvő keresletet, mert egyébként a gazdaság nem tud bővülni. A pangó kereslet kényszerítette ki a nagyon laza fiskális és monetáris politikát Amerikában is és Európában is. Kis egyszerűsítéssel: csak úgy lehetett a végső keresletet bővíteni, hogy felelőtlen fiskális és monetáris politikát vetettek be, hagyták, hogy eladósodjon az állam és a háztartások is. Lehetővé vált, hogy olcsó hitelek felvételével olyan keresletélnéklítés következzen be – a költségvetés és lakosság eladósításával –, amit amúgy a reáljövedelmükből nem tehettek volna. Ezek a források ideig-óráig, akár tíz-tizenöt évig biztosíthatják az elégséges keresletet a gazdaság növekedéséhez, de ez a lufi egy idő után kipukkad.

– *Akkor nemcsak a növekedést biztosítja, hanem a válságot is...*

Surányi Végül is igen. Szinte törvényyszerűen biztosítja a válságot is. Ennek a folyamatnak a megértésében lehet jelentős Piketty könyve, még ha nem is ő az első, aki leírja a jövedelemstagnálás és a jövedelemdifferenciálódás lehetséges súlyos következményeit. Ezekre a veszélyekre már a kilencvenes évek végén és nem sokkal az ezredforduló után több – elsősorban amerikai – közgazdász is figyelmeztetett.

– *Azért lett a könyv bestseller, mert tudományos köntösben jelenik meg egy tömegigény, hogy vegyük el a gazdagoktól, amijük van, de legalábbis fizessenek több adót, és ezt politikai mozgalommá is lehet fejleszteni?*

Kuncze Ahhoz nem kell nagyon okosnak lenni, hogy ha körülnéz az

ember, akkor azt látja, hogy sok baj van a világban, Európában is, Amerikában is. Nálunk, Magyarországon is. Az a jóléti állam, amelyben sokan hittek korábban, meg az a jóléti rendszerváltás, amely nálunk is sikeres ígéret volt, elérkezett a saját határaihoz, anélkül hogy a saját maga által gerjesztett problémák megoldására javaslata lenne. Az egészségügy, az oktatás gondjait ismerjük. A szociálpolitikák problémáit is látjuk. Mindenki széttárja a karját, nem látnak megoldást. Ekkor jön Piketty, és azt javasolja, hogy a gazdagoktól el kell szedni annyit, amennyire szükség van a bajok orvoslásához. A tőkét meg kell keményen adóztatni, a jövedelmeket meg kell keményen adóztatni, majd az megteremti a fedezetet az alrendszerek felzárkózásához, és akkor a tőke fékezhetetlen növekedése is megáll, és még a demokrácia is erősödik. Na, ez nagyon sok baloldali számára szimpatikus lehet, mondván, hurrá, itt a megoldás, csapjuk agyon a gazdagokat, és akkor minden rendbe jön. Szerintem ebben rejlik a népszerűsége. Mert belerakja egy szép ívű gondolatmenetbe, ráadásul alátámasztja sokak szerint hiányos számításokkal meg furcsa grafikonokkal meg képletekkel. De a lényeg az, amit mondtam, és ez lehet népszerűségének a magyarázata.

– *A Magyar Tudományos Akadémián április végén rendeztek egy konferenciára hajazó könyvbemutatót, ahol az úgynevezett panelbeszélgetésben Surányi György világitott rá, hogy milyen léptékben érdemes ezeket a folyamatokat szemlélni. Az ő példájában az 1929-es világválságból három lehetséges úton kereszte a világ a kiutat. Az egyik a fasizmus volt, az hamar elbukott, aztán volt a szocializmus, és a harmadik útnak az úgynevezett emberarcú ka-*

pitalizmus kínálkozott. Úgy tekint-sünk ezekre a borzalmakra, illetve az emberarcú kapitalizmusra, mint a válság megoldási kísérleteire?

Surányi Amióta a modern közgazdaságtan létezik, tehát Adam Smith óta a legfontosabb kérdés a hatékony kereslet feltételeinek a folyamatos biztosítása. Vannak közgazdászok, iskolák, elsősorban a liberális iskola, ha tetszik, Hayek, Friedmann, Schumpeter, Böhm-Bawerk, akik szerint kvázi automatikusan megteremtődik a hatékony kereslet, feltéve, hogy az állam nem avatkozik bele, nem torzítja a versenyt, nem csinál különösebb bajokat. És van egy másik iskola, a keynesiánusoké vagy neokeynesiánusoké, akik nem hiszik azt, hogy a modern piacgazdaság önmagában képes súlyos visszaesésektől mentesen, folyamatosan biztosítani az egyensúlyt. Ők úgy gondolják, hogy a természetes ciklusokat szükséges és lehetséges gazdaságpolitikai eszközökkel tompítani.

Az 1929-es világgazdasági válság egy olyan fordulópont a modern gazdaságtörténetben, amelyre háromféle elvi válasz adódhatott. Az egyik volt a fasizmus, a másik a kommunizmus–szocializmus, a harmadik pedig az emberarcú kapitalizmus. A fasizmus szerencsére viszonylag rövid életűnek bizonyult, bár annál több és annál súlyosabb rombolást és mérhetetlen sok szenvedést hozott az emberiségnek. A kommunizmus nem kevésbé. A második világháború után az említett háromféle elágazás okán jöhettek létre a feltételei az emberarcú kapitalizmusnak. Az emberarcú kapitalizmus létrehozta a jóléti államot, egy olyan szociális hálót, amely széles tömegek részére elfogadható életfeltételeket biztosított. Makroökonomiai szempontból azonban

nagyon fontos, hogy a növekedés folyamatoságát úgy biztosították, hogy a növekedés hozadékát arányosan osztották el a tőke és a munka között. Ha tetszik, a bérből és fizetésből élők részesedése a GDP-ből folyamatosan hasonló mértékű volt, ráadásul úgy, hogy 1950 és 1985 között jelentős, tartós eltolódás ment végbe az arányokban a munka javára. Ez az időszak egyébként a modern kapitalizmus aranykora. A modern jóléti állam kialakulásának a fénykora. Ezt követően fordulat állt be, szinte egyik pillanatról a másikra. Az a jövedelemeloszlás-arány, amely stabilnak látszott, hirtelen elszabadult, és visszaállt a korábbi, sokkal nagyobb eltérést mutató, száz évvel korábban jellemző szintre.

– Mi történt, ami felborította a rendet?

Surányi Nem tudom bizonyítani, csupán az az érzésem, hogy a nyolcvanas évek elejére mindenki számára feketén-fehéren kiderült, hogy a szocializmus mint versenymodell már esélytelen. Sőt az összeomlás felé szédeleg. Már régen túl voltunk a hatvanas években még divatos konvergenciaelméleteken, már szó nem volt konvergenciáról. Kelet-Közép-Európa konvergált az összeomlás felé.

Kuncze Csak zárójelben jegyzem meg, hogy 1985-ben szálltunk be a céggel, ahol akkor dolgoztam, a KGST komplex programjába, ami az Eurékát volt hivatva utolérni. Akkor azt mondtuk, hogy 2000-re a szocialista országok behozzák az Európai Uniót. Zárójel bezárva.

Surányi Megszűnt az a külső nyomás a fejlett piacgazdaságokon, amely egyfajta önkorrekciót kényszerített ki a szocialista modell jelenléte miatt. A verseny totális hiánya, a rivális elporladása lehetővé

tette, szabadjára eresztette a kapitalizmus természetéből fakadó sajátosságát, az önzést. Innentől kezdve visszaálltak a száz évvel korábbi arányok. Eltekintve attól, hogy személyesen sem tetszenek a szélsőséges vagyoni és jövedelmi különbségek, ezek a gazdaság potenciális növekedése szempontjából is erőteljes korlátot jelentenek. A (neo)keynesi elméletekből tudni lehet, hogy ha a fogyasztói kereslet nem nő megfelelő ütemben, ezen belül a bérből és fizetésből élők reáljövedelme is elmarad a gazdaság egészének a dinamikájától, az előbb-utóbb súlyos egyensúlytalanságokat okoz, ami előbb-utóbb a növekedés gátjává válik. A világpolitikai változások is nagyon komoly szerepet játszhattak abban, hogy a három-négy évtized alatt kialakult jövedelemarányok történelmi léptékkal mérve váratlanul gyorsan visszaálltak a múlt század eleji értékre. Megbomlott az a jól kialakult jövedelemeloszlási arány, amely biztosította a folyamatos növekedés feltételeit is.

Kuncze A menedzserjövedelmek elszaladásával kapcsolatban úgy fogalmaz Piketty, hogy voltak olyan államok, amelyek 80–90 százalékos adókat vetettek ki a legmagasabb jövedelmekre, de emiatt a menedzsereknek már értelmetlen volt küzdeniük a saját jövedelmük növeléséért, hiszen a növekmény tíz-húsz százalékát kapták volna csak meg. És a vállalatnak sem érte meg, hogy gigantikus áron vegyen menedzsert, mert a horroribilis fizetések túlnyomó részét nem a menedzser, hanem az állam szerezte meg magának. Amikor a szélsőséges adókat levitték az ötven százalék alá, akkor a menedzserek már hajtottak a magasabb jövedelemre, kialakult a verseny a posztokért, és

Piketty szerint ez az oka annak, hogy a jövedelmi sávok ennyire eltávolodtak ismét egymástól.

– *Gondolom, a demokraták többsége abban a hitben él, hogy a demokrácia is, a kapitalizmus is olyan szisztéma, amelyben a szabad verseny, a szabad politikai küzdelem és annak garanciái mint önszabályozó mechanizmusok megvédik a rendszereket az összeomlástól. Konkrétan a legvagyonosabb rétegnek erős érdeke, hogy ne dőljön össze a rendszer, amelynek a haszonélvezője. Ha a szocializmus hatékony szabályozó erő lehetett, kiválthatott a kapitalizmusban önmérsékletet, akkor a jövedelmek és az erő miért nem lehet ilyen szabályozó? A zsugoriság erősebb minden más érdeknél?*

Surányi A kapitalizmus legnagyobb hajtóereje valószínűleg az emberi önzés. Ebből, jó esetben, a nap végén egyfajta harmónia jön létre. Az önzésnek bizonyos korlátai kialakulhatnak. Lehet ilyen korlát, ha a rendszerrel szemben van egy rivális, egy versengő másik. Egy olyan modell, amely az egyenlőséget, a társadalmi igazságosságot hangsúlyozza, széles tömegek számára biztosít szociális hálót. Ez nyilván nem a létező szocializmusban volt, de amire ez feketén-fehéren nyilvánvalóvá vált, addigra eltelt több évtized. Közben az is kiderült, hogy teljesen életképtelen a rendszer. De amíg van egy potenciális versenytársa a liberális demokráciának, a magántulajdon versenyén alapuló piacgazdaságnak, addig az belekényszeríti egyfajta önkorlátozásba és empátiába a leszakadtak iránt. Ennek az egyik eredménye a három-négy évtizedig tartó, tüneményesen hatékony időszakasza a modern kapitalizmusnak, amelyben elképesztő gazdasági-társadalmi jóléti ugrás

következett be. Amikor a versenytárs kiesik, mert megbizonyosodik, hogy teljesen életképtelen, akkor a kapitalizmus immanens önzése új erőre kap.

Arra is érdemes emlékezni, hogy a Gábor által említett 80–90 százalékos adók már-már a kapitalizmus működését fenyegették. A teljesítmény visszafogása válságokhoz vezetett például a skandináv országokban. Roppant nehéz megmondani, hogy hol van az ideális elosztási arány. A 80–90 százalékos adóelvonás biztos abszurd, hasonlóan az egykulcsos adók 20 százalék alatti mértékéhez. Valahol a két szélsőség között kell a normális arányokat megtalálni. Ebből a szempontból a thatcheri és a reagani forradalom jól mutatja, amire utaltam. Amikor fékeztek a túlzott elvonásokat, az fellendüléshez vezetett, de amikor a jövedelmi különbségek durván polarizálódtak, az a végén a gazdaság teljesítményét fékezte, válságba toroklott.

34

– Érdekes, hogy a gazdasági önszabályozásra válaszoltatok, de a demokratikusra nem. A kiegyenlítő folyamatok a demokráciában ki vannak szolgáltatva a legvagyonosabb réteg mindent befolyásoló képességének? Most hirtelen a médiatulajdonokra gondolok, de számtalan eszközük lehet ezen túl. Ma az miért nem működik, hogy egyszer csak elkezdenek tömegmozgalmak arra játszani, hogy az élére állnak az aránytalanságok csökkentésének, mert ezzel a gazdaság fellendülését szolgálják? Nem erről beszél Piketty?

Surányi Azt hiszem, elég szoros a kapcsolat a gazdaság növekedésének beszűkülése, a létrehozott jövedelmek elosztásában az arányok megbomlása és a demokrácia működése között. Természetesen nem egyik napról a másikra következ-

nek be ezek a hatások, de az aránytalanság, a perverz elosztási viszonyok a demokrácia működését is veszélyeztetik. Ha körülnézünk Európában, azt látjuk, hogy megerősödtek az unióellenes erők Angliában, Spanyolországban, Görögországot ismerjük, Németországban ötven év óta először feltűnik egy olyan politikai erő, amely hangosan Európai Közösség-ellenes. Finnországban az Igaz Finnek éppen most léptek be a kormánykoalícióba. Franciaországban Marine Le Pen fej fej mellett halad a jobb- és a balközéppel. Most a kelet-közép-európai országokról ne is beszéljünk. Vagyis az a folyamat, amely a jövedelmi és vagyoni viszonyok széthúzása miatt vezetett gazdasági válsághoz, az már a demokráciát fenyegető politikai mozgalmak életre keltéséhez vezetett.

– Úgy tekintsünk tehát a kapitalizmus fő hajtóerejére, a kapzsiságra, az önzésre, a felhalmozási vágyra, hogy az az önsorsrontásig is elvezethet azzal, hogy olyan szervezetek, mozgalmak születéséhez asszisztál, sőt generálja őket, amely mozgalmak a demokráciát dönthetik be, és azzal a kapitalizmust is fenyegetik?

Surányi Az emberi önzés, ami a kapitalizmus mozgatórugója, hasznos, de ha nincsenek korlátok, akkor a féktelenség súlyos válságokhoz vezethet. A józan mértékek megtalálása rendkívül fontos. A tőkeviszony nem működik hatékonyan ott, ahol az alkalmazottak nem jutnak munkájuknak megfelelő, méltó jövedelemhez. Kicsit egyszerűsítve ez az élni és élni hagyni elve. Ha a vagyonosabb réteg nem látja be, hogy a másik kilencven százalék is megfelelő körülmények között képes csak a magas színvonalú munkára, akkor azzal önmagának árt.

– Ezek szerint mégiscsak Pikettynek van igaza. Az emberi természet lényege és a kapitalizmus belső törvényei húzzák a szakadék felé a magántulajdonon alapuló gazdasági modellt.

Surányi De a kapitalizmusnak volt olyan három-négy évtizede, amikor hatékonyan működött. Vagyis képes volt olyan keretet szabni a saját működésének, amely amúgy az én ízlésemnek is jobban megfelelt, mert nem volt extrém differenciálódás, és a gazdaság is szépen bővült. Normál demokráciákban megvannak azok a gazdaságpolitikai eszközök és érdekegyeztetési mechanizmusok, amelyek biztosítani tudják, hogy folyamatos – persze nem ciklusoktól mentes – legyen a fejlődés.

– Valóban, hiszen mindennek ellenére még egyetlen nyugat-európai országban sem vették át a hatalmat a radikálisok, talán azért, mert az egyszerű önzés segíti azt a felismerést, hogy nehogymá' kiverjenek az elégedetlenek a saját kastélyomból! Akkor ezzel szépen elérkeztünk Magyarországra. Orbán Viktor politikájának egyik sarokköve a hadüzenet a liberális gazdaságpolitikának, a másik sarokköve a hadüzenet a jóléti rendszereknek. Azt mondja, amit Piketty sugall. Mire véljük a szöveget? Nézzhetjük-e úgy, hogy Orbán Viktor a Magyarország nevű közgazdasági laboratóriumban meg is valósítja azt, amit Piketty javasol? Persze látjuk, hogy eközben a jövedelmi sávok távolodnak egymástól. Mindennapi élmény, hogy nem járnak jobban az alacsonyabb sorban lévők, viszont a szemünk előtt most szerveződik az új tulajdonosi osztály.

Kuncze A kérdésből úgy tűnhet, mintha Orbán valamilyen következtetésre jutott volna. Szokott

mondani mondatokat, de ennyi. Nem jutott semmilyen következtetésre. Piketty állítása az, hogy a kapitalizmus jó dolog (a demokráciáról nem is beszélve), csak bizonyos dolgok veszélyeztetik a rendszert. Azokat kell korrigálni. Orbán és a kormánya homlokegyenest az ellenkezőjét csinálja annak, amit a tudós javasol. Ha az mértékadó folyamat lesz, amiről Piketty beszél, vagyis beindulhatnak kiegyenlítő folyamatok, persze csak idővel, nos, akkor lesz szembeötlő, hogy Magyarországon az ellenkezője történik annak, amit Piketty ajánl. Örökösödési adó eltörlése. Az egykulcsos adó bevezetése. A jövedelmek elengedése, a rezsicsökkentés... Minek folytassam? Nem is lehet egy lapon említeni Orbánt és Pikettyt!

– Hacsak azért nem, mert Piketty szerint válsághoz vezetnek a jövedelmek elosztásában kialakuló túl nagy aránytalanságok, márpedig Magyarország most éppen abban az irányban halad. Hol tartunk most ezen az úton?

Kuncze Amit Piketty kiszámol, 2100-ig futtatva a görbét, azt mi az Orbán-féle laboratóriumban öt év alatt lejátsszuk. Azt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a társadalom milyen képzeteket társít a vagyonosodáshoz. Az elmúlt húsz évben sokan meggazdagodtak, de ezt nagyrészt elfogadták a tömegek, mert arra is gondolhattak, hogy aki előbbre jutott, az értett is ahhoz, amittől meggazdagodott. Ma nem kell szakértelem, elég, ha a kegyeltek közé tartozik a vállalkozó, akkor szinte biztosan nyer a pályázaton. És nem kell hülyének lenni ahhoz, hogy gyorsan elveszítse a vagyonát, aki korábban szakembernek számított, és ne is reménykedjen abban, hogy nyerhet a pályázatokon.

Surányi Nézzük a tényeket. Magyarországon a jövedelemegyenlőtlenség a szokásos mérőszámokat tekintve az átlagosnál kisebb a mai Európában átlagoshoz képest. Ennek ellenére igaz az, amit Gábor is jelzett, hogy a feszültségek nőnek. Miért van ez? Ugyan nem példa nélküli, de nem is jellemző, hogy válságban vagy válságot követő periódusban növekedjenek a vagyoni és a jövedelmi különbségek. 2015-ben a reáljövedelmek elérték a 2008-as szintet, de ezen belül, statisztikai adatokkal igazolhatóan, az elmúlt tíz évben nőttek a jövedelemegyenlőtlenségek. Ebből egyértelműen adódik, hogy a legfelső tized gazdagodott, és a középső, illetve alsó tizedek szegényedtek. Amikor a jövedelmi különbségek úgy polarizálódnak, hogy közben az átlag süllyed, a teteje pedig emelkedik, az súlyos társadalmi konfliktusokhoz vezethet. Nálunk a feszültségek növekedésének következménye, hogy az ország egyre inkább vevő a szélsőséges nézetekre, lásd a Jobbik vagy az idegenellenesség megerősödése. Ugyanazt látjuk, mint amiről Nyugat-Európa kapcsán beszélünk. Ha a jövedelemdifferenciálódás nem organikus fejlődés eredménye, hanem tudatos és téves gazdaságpolitikai és politikai döntéseknek, értékválasztásnak köszönhető, akkor ez a folyamat kifejezetten visszaveti a gazdaság teljesítményét, nálunk is. Nem mellesleg kikezdi a demokratikus kereteket is. Az adópolitika, a társadalompolitika, a korrupció a gazdaság teljesítményét jelentősen fékezi.

– *Nézzük más aspektusból is a dolgokat. Az Akadémián Vértés András fontosnak tartotta megjegyezni, hogy a magyar gazdaságnak nem a jövedelemaránytalanság az igazi baja, hanem a hitelesség eljátszása, a kiszámíthatatlanság és*

a korrupció, a demokratikus intézményrendszerek kiüresítése, a szabad verseny tiszta feltételeinek kijátszása...

Surányi Osztom azt az álláspontot, hogy az elmúlt öt év teljesítményében az elmaradás többnyire a kiszámíthatatlanság, a voluntarista döntések és hitelesség elvesztésének az eredménye, de ezek kéz a kézben járnak azokkal a változásokkal, amelyekről eddig beszélünk. Hiszen miért kellett a kormánynak ilyen kiszámíthatatlan döntéseket hoznia? Miért kellett a magántulajdon biztonságát sok szempontból veszélyeztetni, miért kellett számtalan visszamenőleges hatályú törvényt bevezetni? Azért, mert olyan primer döntéseket hozott, amelyek nagyon súlyos rövid, közép- és hosszú távú makroökonómiai következménnyel jártak. Az egykulcsos adó például 550 milliárd forinttal csökkentette a költségvetés bevételeit. Sem rövid, sem közép-, sem hosszú távon nem hozott olyan makrogazdasági növekedést az adócsökkentés, ami kompenzálta volna a bevételkiesést. Hasonló eset a vállalkozási adónak az első 500 millió forintig a 16 százalékról a 10 százalékra csökkentése. Ez 160–170 milliárdot vitt ki a költségvetésből. Ez sem hozott semmilyen élénkítést a gazdaságban. A bevételkiesés kompenzálására – emlékszünk, úgy fogalmaztak: átmenetileg – válságadókat vezettek be. Azt ígérték, a válságadókat kivezetik. Májig mind ott maradt, legfeljebb átkeresztelték. A mértékeik nem csökkentek, legfeljebb újabbakkal egészültek ki, mint például a tranzakciós adó, a reklámadó, a vezetékadó, áfaemelés, egyéni biztosítási járulék emelése, a dohányiparra egy évre kivetett adó idejének meghosszabbítása, hogy a tegnapi hírt idézzem ide, és így to-

vább. Vagyis miközben igaz, hogy a kiszámíthatatlanság, a voluntarizmus, a magántulajdon veszélyeztetése alapvető, ez aligha elválasztható az adózásban is megjelenített értékválasztástól. A magántulajdont konfiskáló, mert veszteséget is adóztató szektoradók többek között azért égtek bele a rendszerbe és egészülnek ki újakkal – fokozva a kiszámíthatatlanságot –, mert a jövedelemdiszparitás emelkedését és ennek növekedés-visszafogó hatását így tudták ellentételezni a költségvetésben. Az adóváltozások és a szociálpolitika által is felerősített jövedelemdifferenciálódás a gazdaság hatékonyságát csökkentették, az eredményességet korlátozták, mert a nagy többségnek a reáljövedelmét leszorították. De az elmúlt két évben vannak a rendszerben ellentétes irányú mozgások is. Ilyen a meglepetés-dezinfláció miatt a nyugdíjak vásárlóerejének felértékelődése vagy a közmunka nyomorenyhítő hatása, de a folyamat irányát nem ezek szabják meg. A végeredmény, hogy összességében kereslethiány van a gazdaságban. Nemcsak a magánberuházásokban, hanem a fogyasztói keresletben is, ami a gazdaság növekedését korlátozza.

– *Tart-e elég sok kegyeltet, lényegében közpénzen, a maga közelében a rendszer ahhoz, hogy igazán ne kelljen aggódnia a válság elmélyüléstől, illetve attól, hogy a társadalmi konfliktusok veszélyeztethetik a státusukat?*

Kuncze Már nem tud olyan rendszerváltás bekövetkezni, hogy az egészségügyben, az oktatásban ne legyen jobb a helyzet. Az ország negyven százaléka a jövője miatt aggódik, máról holnapra él, nélkülöz. Nincs tenyéren hordott másik negyven százaléka. A lakosság hangulata egyre rosszabb, keserűn ve-

szik tudomásul a családok százazrei, hogy a gyerekek elmenekül ebből az országból. A helyzet tragikus. És romlik.

– *Bármilyen rossz a gazdaságpolitika, az uniós pénzek, mint egy mentőöv, megmentik az elsüllyedéstől az országot.*

Surányi Lehet, csalódást okoz, amit mondok, de úgy látom, hogy Magyarországot gazdasági értelemben semmilyen szempontból nem közelít az összeomláshoz. Ez éppúgy nem felel meg a tényeknek, mint az, hogy Magyarország jobban teljesít. Hatodik éve szufficitje van az országnak a külső számláin. Emlékezzünk, 120 százalék volt a külföldi adósság 2009-ben, ma pedig 75–80 százalék körül van. Ennek persze részben az az oka, hogy kellő bizalom hiányában roppant alacsony a magánberuházás szintje. Most is jelentős a külföldi finanszírozási többlet, aminek a fele-kétharmada az, ami az unióból érkezik. 2014-ben és idén is a potenciális lehetőségét meghaladó mértékben növekszik a gazdaság. A potenciális növekedési ütem 2–2,5 százalék, ehhez képest a növekedés tavaly 3,5 százalék volt, az idén 3 százalék körüli, és jövőre sem zárható ki a 2,5 százalék. Miért magasabb a növekedés a belső adottságoknál? Egyrészt az állami beruházást élenkítő uniós transzferek, másrészt a meglepetés-dezinfláció (az importált árcsökkenés) reáljövedelmet, benne a nyugdíjakat emelő hatása, harmadrészt a kiugró cserearány-javulás (energia, nyersanyag áresése), végül a lakáshitelek forintosítása (aminek a költségét egyedül a bankok állják) által megemelkedő diszponíbilis jövedelmek miatt.

– *De még mindig a víz alatt lesznek...*

Surányi Nem, ezek a családok a

víz feletti, mert a víz alattiakról megint megfélemezett az egész társadalom. Van 120 ezer olyan család, akik már régóta nem tudnak törleszteni, ők egy fillér segítséget nem kapnak. Visszatérve a lényegre, úgy tűnik, hogy a primer gazdasági folyamatok nem mutatnak közvetlen veszélyt, persze nem láthatjuk előre, hogy mi történik a világban, például Görögországban. De azt is megkockáztathatjuk, hogy a jelek szerint mintha Európa is kezdene a válság mélypontjától távolodni, és ez nekünk kedvező. Magyarországon sokkal inkább a társadalompolitikai folyamatok dönthetik majd el a NER jövőjét, mintsem a közvetlen gazdasági kérdések.

Kuncze És még akár azzal is dicsekedhet az Orbán-kormány, hogy a maastrichti kritérium, a 3 százalék alatti költségvetési hiány teljesítésével érte el a szabad mozgásteret a maga számára, aminek azonban óriási ára van. Ezt az árat valakinek meg kell fizetnie. Mert úgy vont ki pénzt az alrendszeréből, hogy semmit nem tett az átalakításuk érdekében, vagyis nem lett hatékonyabb az oktatás, az egészségügy, csak kevesebb pénzből kell ugyanazt csinálniuk. Ez képtelenség. Lepusztították az oktatást, az egészségügyet, a kultúrát. Hiába mondja, hogy mennyi szép kórházat újítottunk fel – megjegyzem, az EU pénzből –, ha kellemesen lehet majd azokban aludni, mert orvosok nem fogják zavarni az embert a reggeli vizitkor. És a szociális rendszer? Ha találnak egy gyereket, aki két éve él egy kamrába bezárva, az azért fordulhat elő, mert a szociális rendszer nem működik. Vagyis a következő tíz-tizenöt évben ezeket a számlákat valakinek állnia kell.

Surányi Kissé még árnyalnám a képet. 2008 és 2010 között nagyjából ugyanakkora volt az államháztartás hiánya, mint ma. Csakhogy mivel akkor még működött a magánnyugdíj-pénztári rendszer, nagyobbak mutatkozott a deficit. Érdemi javulás ezen a téren tehát nincs. Ehhez kell még hozzáadni, hogy az államadósság szintje az elmúlt öt évben ténylegesen erőteljesen, a GDP 15–20 százalékaival nőtt. A nyugdíjvagyon elporlasztása ugyanis azt is jelenti, hogy az állam jövőre vonatkozó nyugdíj-kifizetési kötelezettségei ennyivel megemelkedtek. Még egy példa arra, amit az előbb Kuncze Gábor említett a jövő felézésére utalva: 2016-ban egy százalékkal csökken a személyi jövedelemadó. Ez 120 milliárd forint bevételkiesés. Ennyi pénzből akár a felsőoktatást, akár az egészségügyet érzékelhető módon lehetne megerősíteni. Ez az egy százalék politikai hozammal nem nagyon kecsegtet, és elszalaszt egy lehetőséget, hogy bármelyik ágazatban érdemben javítsa a béreket. Ha ezt megteszik az oktatásban, akkor például azon a területen segítenének, amin a jövő generációjának versenyképessége múlik.

S végül ki kell emelni: ahhoz, hogy Magyarország társadalmi és gazdasági problémáival érdemben lehessen foglalkozni, ahhoz évente 4–5 százalékos növekedésre lenne szükség. A mai gazdaságpolitika önmagában 2–2,5 százalékos növekedést hoz, ami exogén tényezők hatására ± 1 százalékkal eltérhet. Megborulásról tehát nincs szó, de az alacsony hazai és külföldi magánberuházás jelenlegi szintje édeskevés Magyarország megújulásához és a nemzetközi felzárkózás megindulásához.